

Ἡ πρώτη δικογραφία (Α') ἀφορᾷ εἰς παράδοξον ἐπεισόδιον, προκληθέν ἐν τῇ 6 Ὀκτωβρίου 1418, κατὰ τὴν τέλει μνημοσύνου εἰς τὸν ἐν Χάνδακι ναὸν τῆς Βηθλεὲμ, μὲ πρωταγωνιστὰς τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μουσικοδιδάσκαλον καὶ ψάλτην Ἰωάννην Λάσκαρον ἀφ' ἐνδὸς καὶ τὸν πρωτοψάλτην Χάνδακος Ἐμμανουὴλ Σάβιον καὶ τρεῖς δοθιδοδόξους ἱερεῖς τοῦ Χάνδακος ἀφ' ἐξέρου. Ἡ δικογραφία περιλαμβάνει δεκατρία ἐν ὧν ἐγγράφα, ἧτοι τὴν κατὰ τοῦ Λάσκαρον μὴνυσιν καὶ κατάθεσιν τοῦ Σαβίου, ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1418 (ἀριθ. 1), τὴν ἀπὸ 17 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπολογίαν τοῦ Λάσκαρον (ἀριθ. 9), δέκα μαρτυρικὰς καταθέσεις γενομένας μεταξὺ 10ης καὶ 22ας τοῦ αὐτοῦ μηνὸς (ἀριθ. 2-8 καὶ 10-12) καὶ τέλος τὴν ἀπὸ 26 Ὀκτωβρίου 1418 δουρικὴν ἀπόφασιν περὶ καταδίκης καὶ ἀπελάσεως τοῦ Ἰωάννου Λάσκαρον (ἀριθ. 13).

Ὡς μάρτυρες ἀντίστανται τοῦ ἐπεισοδίου ἐξητάσθησαν ὑπὸ τῶν βενετικῶν ἀρχῶν τοῦ Χάνδακος ἐξ ἱερωμένοι (προταθέντες ὑπὸ τοῦ μηνυτοῦ) καὶ τέσσαρες λαϊκοὶ (προταθέντες ὑπὸ τοῦ μηνυθέντος). Καὶ ἱερωμένοι μὲν ἦσαν ὁ ἱερομόναχος Βενιαμὴν Σκολάρος, πνευματικὸς τοῦ ναοῦ τῆς Βηθλεὲμ (ἀριθ. 2), ὁ ἀδελφὸς τοῦτου μοναχὸς Μάξιμος Σκολάρος (ἀριθ. 3) καὶ οἱ ἱερεῖς τοῦ Χάνδακος Ἰωάννης Κατσαδούρης, Γεώργιος Καπέλλας, Κώστας Φιλίππος ἡ Σκουλούδης καὶ Νικόλαος Θεολογίτης (ἀριθ. 5-8). Ἐξ αὐτῶν οἱ δύο πρῶτοι εἶναι καὶ πῶς ἀντικειμενικοί, ἐνῶ οἱ τέσσαρες τελευταῖοι εἶναι ἐκδήλως δυσμενέστατα διατεθειμένοι πρὸς τὸν Λάσκαρον, ἀπὸ, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἶναι αὐτοὶ οὗτοι οἱ δογανῶνται καὶ πρωταγωνισταὶ τῶν ἐπεισοδίων. Λαϊκοὶ δὲ μάρτυρες ἐξητάσθησαν οἱ κάτοικοι τοῦ Βούργου τοῦ Χάνδακος Μιχαῆλὸς Σκύλος (ἀριθ. 4), Ἰωάννης Σκουλούδης, ὁ ἀναλαβὼν τὴν φροντίδα τῆς τελέσεως τοῦ μνημοσύνου κατὰ παράκλησιν τῶν οἰκείων τοῦ μεταστάτος, ἀνεψιὸς δὲ τοῦ ἱερέως Σκουλούδης (ἀριθ. 10), ὁ Ἀγγελος Σεβαστός, ἀνεψιὸς τοῦ πνευματικοῦ τῆς Βηθλεὲμ Βενιαμὴν Σκολάρος (ἀριθ. 11) καὶ ὁ Δημήτριος Κολυβάς (ἀριθ. 12). Οἱ λαϊκοὶ οὗτοι εἶναι δεδηλωμένοι ὑπὲρ τοῦ Λάσκαρον, πρέπει δὲ νὰ θεωρηθοῦν αξιοπιστότεροι, ὡς ἀμέτοχοι τῶν ἐπεισοδίων καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον ἀντικειμενικοὶ παρατηρηταί. Μεταξὺ τῶν καταθέσεων τῶν μαρτύρων κατηγορίας καὶ υπερασπίσεως παρατηροῦνται σημαντικαὶ διαφοραὶ εἰς ἀρκετὰ καὶ καίρια σημεῖα. Τοῦτο δυσχεραίνει σοβαρῶς ἡμᾶς εἰς τὸ ν' ἀναπαραστήσωμεν τὰ διατρέξαντα ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ καὶ λεπτομέρειᾳ. Παρὰ ταῦτα, συγκρίνοντες τὰς μαρτυρίας ταύτας πρὸς ἀλλήλας καὶ σταθμίζοντες τὴν βαρύντητα ἐκάστης, δυνάμεθα ἴσως νὰ προσβῶμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων ὡς ἀκολούθως.

Ὁ Ἰωάννης Λάσκαρος, ὅστις εἶναι καὶ ἄλλοθεν γνωστὸς εἰς ἡμᾶς ὡς συνθέτης μελῶν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς παραδεδομένων διὰ διαφόρων χειρογράφων κωδίκων, εἶχεν, ὡς ἀναφέρει ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του, συγγενεῖς καὶ ἀγαθὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἅτινα ἐγκατέλειπεν, ἵνα ἔλθῃ καὶ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν βενετοκρατούμενην καὶ εὐνομούμενην, ὡς ἐπίστευε, Κρήτην πρὸ ἐπταστίας περίπου, ἧτοι περὶ τὸ 1411. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦτο ἤδη πεπειραμένος καὶ δοκιμώτατος μουσικοδιδάσκαλος καὶ ψάλτης, ἀπολαύων τῆς ἐκτιμήσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου (ἧτοι ἐν προκειμένῳ τοῦ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγου) καὶ τοῦ οἰκουμένου Πατριάρχου². Ἐλθὼν εἰς τὴν νῆσον, ἱδρύσεν ἰδίαν σχολὴν ἐν Χάνδακι, ἐνθα ἐδίδασκε τοὺς νέους τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Δὲν γνωρίζομεν ἂν μόνῃ ἢ ἐπιθυμίᾳ τοῦ προσπορισμοῦ πλειόνων χρημάτων ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς τέχνης του ἢ καὶ λόγοι σχετιζόμενοι πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ οἰκουμένου Πατριαρχείου πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ δοθιδοδόξου φρονήματος τῶν ὑπὸ τοὺς Βενετοὺς δουλευόντων Κρητῶν ὑπηγόρουσαν εἰς τὸν Λάσκαρον τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς τὴν κρητικὴν πρωτεύουσάν. τὸ δεύτερον ὅμως φαίνεται ἀρκοῦντως πιθανόν. Ὁ Λάσκαρος, φέρων ἐπιφανοῦς βυζαντινοῦ οἴκου ὄνομα¹, θὰ ἦτο βεβαίως, εἰς τὰ ὅμματα τοῦ δοθιδοδόξου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης, ὁ ἐπίλεκτος ἐκπρόσωπος τῆς ψαλτικῆς τέχνης τοῦ Βυζαντίου, ἀρρήκτως συνδεδεμένης μετὰ τῆς δοθιδοδοξίας. Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν νὰ τυγχάνῃ γενικῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τιμῆς καὶ νὰ προσκαλῆται συχνάκις, ὡς ἀναφέρει ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του, ὑπὸ κατοίκων τοῦ Χάνδακος, ἵνα ψάλλῃ εἰς κηδεῖας ἢ μνημόσυνα. Τοῦτο ὅμως ἀπῆρθεκε προφανῶς εἰς τὸν πρωτοψάλτην τοῦ Χάνδακος, διιδόντα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λάσκαρον οὐδόλως εὐκαταφρόνητον ἀνταγωνιστήν. Προστρεβαὶ δὲν ἐβρόδυναν νὰ δημιουργηθοῦν μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν, ἐκπροσώπων δύο ἀντιμαχομένων κόσμων — τοῦ μὲν ἔχοντος τὴν λαϊκὴν συμπαράστασιν, ἀλλ' ἀνισχύρου ἐν ξένῃ ἐπικρατείᾳ, τοῦ δὲ στηριζομένου κυρίως εἰς τὴν κρατούντων τὴν ὑποστήριξιν. Ὁ πρωτοψάλτης διετύπωσε παράπονα εἰς τὰς βενετικὰς ἀρχὰς κατὰ τοῦ Λάσκαρον, αὗται ὅμως, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ὅπως μὴ δυσχεραστῇ σουν τὸν προστατευόμενόν των, ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγνωρίσουν δι' ἀποφάσεως τὸ δικαίωμα εἰς τὸν Λάσκαρον, ὅπως μεταβαίῃ καὶ ψάλλῃ μόνον ὅπου καὶ ὅταν προσεκαλεῖτο. Φαίνεται ὅτι, ὅσκις συνέπιπτε νὰ προσκληθῇ ταυτοχρόνως μετὰ τοῦ Λάσκαρον καὶ ὁ πρωτοψάλτης εἰς τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν, ἢ σύγκρισιν τοῦ ἐμπείρου καὶ ἐπιβλητικοῦ Κωνσταντινουπολίτου μουσικοδιδασκάλου² μετὰ τοῦ ἐγγωρίου ἡμιμαθοῦς πρωτοψάλτου³ ἦτο συντριπτικὴ διὰ

τὸν τελευταῖον. Ἡ προτίμησις ἄλλως τε καὶ ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ δοθῆντος ἐκκλησιασματος δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ τὴν εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸν ἐκπρόσωπον τοῦ ἐλευθέρου βυζαντινοῦ κράτους καὶ τῆς δοθῆντος καὶ ὄχι πρὸς τὸν πειθηνίως ὑποταγμένον εἰς τὰς ἐντολὰς τῶν κυριάρχων τῆς νήσου Βενετῶν πρωτοψάλτην, ὅστις καὶ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ διατηρῇ στενὰς σχέσεις μετὰ τῆς μισητῆς ἐν Κρήτῃ λατινικῆς ἱεραρχίας. Τὴν κατάστασιν ταύτην βαρέως θὰ ἔφερεν ὁ πρωτοψάλτης καὶ οἱ ὅλιοι σὺν αὐτῷ ἱερεῖς, οἵτινες ἦσαν πιθανώτατα ἐκ τῶν ἐχόντων ἀφορμὰς δυσαρρεσκείας κατὰ τοῦ Πατριαρχείου, ὡς τιμωρηθέντες διὰ παραπτώματα ἢ ἄλλο τι. Διὸ καὶ ὡς μόνον τρόπον ἀπαλλαγῆς τῶν ἀπὸ τοιοῦτου ὀχληροῦ ἀντιπάλου ἐπενόησαν οὗτοι ἀπὸ κοινοῦ τὴν εἰς τὰς βενετικὰς ἀρχὰς καταγγελίαν τοῦ Λάσκαρη ὡς ἐκφραζομένου καὶ δρῶντος κατὰ τῶν Βενετῶν καὶ ὡς δογάνου τοῦ Πατριαρχοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἐπιτύχουν οὕτω τὴν δοριστικὴν ἀπέλασίν του ἐκ τῆς νήσου. Δὲν ἀποκλείεται προσέτι νὰ ἐγένετο τοῦτο· τῇ συγκυρίᾳ ἢ καὶ τῇ ὑποδείξει τῶν βενετικῶν ἀρχῶν, αἵτινες βεβαίως θὰ ἔκρινον ὡς ἀσύμφορον τὴν αὐξήσαν δημοτικότητα τοῦ ἐκ Βυζαντίου μουσικοῦ. Τοιουτοτρόπως ἐσηνοθετήθη καὶ προσεκήθη τὸ ἐπεισόδιον, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν καταγγελίαν. Ὡς θὰ ἴδωμεν δέ, ἡ κατὰ τοῦ Λάσκαρη σκευωρία ἐπέτυχε πράγματι καθ' ὅλην τὴν γορασμὴν.

Ἡ κατάλληλος εὐκαιρία παρουσιάσθη δτε, τὴν 6ην Ὀκτωβρίου 1418 (ἡμέραν Πέμπτην¹), ἐτελεῖτο μνημόσυνον, εἰς τὸν ναὸν τῆς Βηθλεέμ², τοῦ υἱοῦ τῆς παπαδιᾶς Κ α θ α ρ ο ὕ δ α ι ν α ς³. Εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦτο προσεκήθησαν νὰ ψάλουν πολλοὶ ἱερεῖς, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος πρωτοψάλτης Ἐμμανουὴλ Σάβιος⁴ καὶ ὁ πρωτοπαπᾶς τοῦ Χάνδακος, ὅστις, ὡς ἄλλοθεν γνωρίζομεν, ἦτο ὁ Ἰωάννης Συμεωνάκης⁵, ἀνὴρ λογιώτατος καὶ δόκιμος κωδικογράφος⁶. Προσεκήθη ἐπίσης καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρης ὑπὸ τοῦ ἀναλαβόντος τὴν μερίμναν τῆς τελέσεως τοῦ μνημοσύνου Ἰωάννου Σκουλούδη, ἐνδιαφερομένου, διὰ τῆς προσοκλήσεως τούτου, νὰ προσδώσῃ μεγαλυτέραν λαμπρότητα εἰς αὐτό. Κατὰ τὰ νόμιμα, τὸ πρόσταγμα κατὰ τὴν ψαλμωδίαν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὁ πρωτοψάλτης. Ἐνταῦθα ὅμως δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἐπισήμου λειτουργίας, ἀλλὰ περὶ ἰδιωτικοῦ μνημοσύνου, ὅπου ἡ ἐπιθυμία τοῦ δι' αὐτὸ δαπανώντος ἦτο νὰ χρησιμοποιηθῇ καταλλήλως ὁ ἱκανώτερος τῶν ψαλτῶν. Μόλις λοιπὸν ὁ πρωτοψάλτης ἐπεχείρησε νὰ ψάλλῃ τὴν ἀρχὴν τῆς μνημοσύνου ἀκολουθίας, ὁ Λάσκαρης, ἔχων συναίσθησιν τῆς ὑπεροχῆς του καὶ παροτρυνόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ προσκαλέσαντος αὐτὸν ἀκριβῶς διὰ τὴν τέχνην του Ἰωάννου Σκουλούδη, ὑψήρπασεν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ πρωτοψάλτου τὴν ψαλμωδίαν¹ καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν ὡς ἀδέξιον, νὰ σιγῇ. Τὸ αὐτὸ ἐπανελάβε καὶ κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην στάσιν² τῆς ἀκολουθίας. Καὶ ὁ μὲν πρωτοψάλτης καὶ ὁ πρωτοπαπᾶς οὐδὲν εἶπον, ἀρκεσθέντες εἰς τὸ ν' ἀνταλλάξουν βλέμμα συγκρατουμένης δυσφορίας. Οἱ ἱερεῖς ὅμως Κώστας Φιλίππος ἢ Σκουλούδης, Νικόλαος Θεολογίτης καὶ Ἰωάννης Κατσαδούρης, προσυνεννοημένοι προφανῶς³, ἐξεδύθησαν τὰ ἄμφω αὐτῶν καὶ ἀπεχώρησαν τοῦ χοροῦ, εἰς ἐνδειξιν διαμαρτυρίας διὰ τὴν παραβιαζομένην ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ πρὸς γενικὴν κατάπληξιν καὶ σύγχυσιν τοῦ ἐκκλησιασματος, καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ Λάσκαρη, μὴ ἀντιληφθέντος ἐξ ἀρχῆς τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Ὁ ἱερεὺς Σκουλούδης, ἐπιτιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ διοργανωτοῦ τοῦ μνημοσύνου καὶ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου Σκουλούδη, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανεέλθῃ, τὸ αὐτὸ δ' ἔπραξε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Θεολογίτης. Ὅτε ὅμως ὁ τελευταῖος ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ φαινομενικῶς ἀταράχου παραμείναντος πρωτοψάλτου νὰ συνεχίσῃ τὴν ψαλμωδίαν, ἐδημιούργησε νέον ἐπεισόδιον, κράνυζον εἰς τοῦτον οἱ αὐτοὶ δὲν εἶναι ὁ πρωτοψάλτης, ἀφοῦ ὁ Λάσκαρης τὸν ἐποκαθιστᾷ αὐταίρετως καὶ ὅτι ὁ ἴδιος δὲν γνωρίζει ἀληθῶς εἰς τίνα ὀφείλει νὰ ὑπακούσῃ. Τότε ὁ Λάσκαρης, ἀντιληφθεὶς πλέον ὅτι πάντα ταῦτα εἶχον σκηνοθετηθῇ καὶ ἀπέβλεπον εἰς βάρος του, ἐταράχθη σφοδρῶς καὶ, ἀπολέσας τὴν ψυχραιμίαν του — πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς ἐπεδίωκον καὶ ἀνέμενον οἱ ἀντίπαλοί του — ἐξετράπη ἐν μέσῃ ἀκολουθίᾳ εἰς λόγους πλήρεις δογῆς, παραπόνου καὶ ἀγανακτήσεως ἐναντίον τόσο τοῦ πρωτοψάλτου, ὅσον καὶ τοῦ Θεολογίτου. Καὶ τὸν μὲν πρωτοψάλτην κατηγορήσας ὡς ἐκ προμελέτης ὑποκινήσαντα τὸ πραξικόπημα τοῦτο τῶν ἱερέων. Πάντας δ' ὁμοῦ ἐπέκρινε δοιμῶς, λέγων ὅτι διαπράττουν ἀδικίαν ἐπιχειροῦντες νὰ ἐμποδίσουν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀσκῇ τὸ ἐπάγγελμα του καὶ νὰ πρᾶσσοιζέται τὸν ἐπιούσιον, ἀφοῦ οὐδὲν κακὸν ποιεῖ ἐργαζόμενος, οὐδ' εἶναι ἀφωρισμένος, ἀλλὰ τοῦναντίον ἔχει καὶ αὐτὸς παρὰ τῶν Βενετῶν τὴν ἄδειαν νὰ ψάλλῃ, κατὰ δὲ τὸ παρελθὸν πανταχοῦ ὅπου ἔψαλλεν εἰς ἄλλους τόπους, ἀκόμη καὶ τουρκοκρατούμενους, ἦτο παρὰ πάντων σεβαστός. Ἐξῆρεν ἀντιθέτως τὴν σφύροντα στάσιν τοῦ πρωτοπαπᾶ (Ἰωάννου Συμεωνάκη), ὅστις, μολοντοί προΐστατο πάντων, δὲν ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπέμβῃ¹, καὶ διεκήρυξε δημοσίᾳ ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ Σάβιος ἐπεζητεῖ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν νήσον. Τέλος φαίνεται ὅτι ἐν τῇ παραφορᾷ του ἐχρησιμοποίησεν — ὡς κατετέθη ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν μαρτύρων — καὶ ὑβριστικούς τινες χαρακτηρισμοὺς ἐναντίον τοῦ πρωτοψάλτου, ἀποκαλέσας αὐτὸν ἀλιτῆριον, ἀμαθῆ κλπ. Ἀντιθέτως ὅμως δὲν

φαίνεται ακριβές ότι ηπειλήσε τὸν πρωτοψάλτην ὅτι θὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ζωήν, διότι τοῦτο κατέθεσαν, πλὴν τοῦ Σαβίου, μόνον ὁ Κατσαδούρης καὶ ὁ Καπέλλας, διέψευσαν ὅμως τέσσαρες ἄλλοι μάρτυρες, οὔτε ὅτι ἔξεστίμισε χυδαίαν ὕβριν κατὰ τοῦ διορίσαντος τὸν πρωτοψάλτην (ἦτοι κατὰ τῆς βενετικῆς ἀρχῆς) καὶ ὅτι διεκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἔχει ἄδειαν νὰ ψάλλῃ παρὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, διότι μόνον οἱ Κατσαδούρης, Καπέλλας καὶ Θεολογίτης ἰσχυρίσθησαν ταῦτα, ἐνῶ ἀντιθέτως καὶ αὐτὸς ὁ ἱερεὺς Κώστας Φιλίππος ἢ Σκουλούδης, μολονότι ἐκ τῶν πρωταιτίων τοῦ ἐπεισοδίου, ἐτήρησε χαρακτηριστικὴν σιγὴν. Ἐναντι τῆς ἐκρήξεως ταύτης τῆς δογμῆς τοῦ Λάσκαρη ὁ πρωτοψάλτης ἐπέδειξεν ἀπάθειαν καὶ ψυχραιμίαν (τοῦθ' ὅπερ ἐνισχύει ἔτι μᾶλλον τὴν περὶ προμελέτης ἐκδοχὴν) καὶ οὐδεμίαν ὕβριν ἔξεστόμισε, κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν. Τὴν μεθεπομένην ὅμως ἡμέραν ὑπέβαλεν ἐνώπιον τῶν βενετικῶν ἀρχῶν μήνυσιν κατὰ τοῦ Λάσκαρη ἐπὶ ἐξυβρίσει καὶ ἀντιποιήσει τῆς ἐξουσίας του. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι πάντες οἱ πρωτοστατήσαντες εἰς τὰ ἐπεισόδια ἱερεῖς ὑπεδείχθησαν ὑπ' αὐτοῦ ὡς μάρτυρες κατηγορίας, ἐνῶ θὰ ἡδύνατο νὰ ἐκλέξῃ ἄλλους, ἀμετόχους ὅλως καὶ ἀδιαβλήτους, ἐκ τῶν εἴκοσι παραστάντων ἱερέων καὶ πρῶτον βεβαίως τὸν πρωτοπαπᾶν Χάνδακος Ἰωάννην Συμεωνάκην. Τοιοῦτοτρόπως παρεσχέθη ἡ εὐκαιρία εἰς τὰς βενετικὰς ἀρχὰς τοῦ Χάνδακος νὰ ἐπιληφθῶν τῆς ὑποθέσεως καὶ νὰ διέξαγάγουν ἀνακρίσεις, εἰς δὲ τοὺς κατὰ τοῦ Λάσκαρη σκευωρήσαντας ἱερεῖς νὰ περιλάβουν εἰς τὰς καταθέσεις τῶν τοιαῦτα στοιχεῖα, ὥστε νὰ στηριχθῇ κατηγορία ἐπὶ ἐξυβρίσει ἢ ἐπιβουλῇ τῆς βενετικῆς ἐξουσίας. Εἰς μάτην ὁ Λάσκαρης ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του, δι' ἧς προσεπάθησε συγχρόνως ν' ἀρνηθῇ τσελῖως ἢ νὰ μετριάσῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ δικαίᾳ παραφορᾷ του λεχθέντα, ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ καταθέσεις τῶν προκαλεσάντων τὸ ἐπεισόδιον ἱερέων Θεολογίτου, Σκουλούδη καὶ Κατσαδούρη, ὡς καὶ τοῦ ἐν διαστάσει μετ' αὐτοῦ τελοῦντος Καπέλλα, δὲν ἔπρεπε νὰ γίνωνται δεκταί. Εἰς μάτην ἐπεκαλέσθη τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ καταθέσεις τῶν μαρτύρων τῆς ὑπερασπίσεως, οἵτινες εἶχον παραστήσει ὅλως διαφόρως τὰ γεγονότα. Εἰς μάτην ἰσχυρίσθη, τέλος ὅτι, ἂν οἱ ἀνωτέρω ἱερεῖς δὲν προεκάλουν τὸ ἐπεισόδιον, οὐδὲν ἔκτροπον θὰ ἐσημειοῦτο ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του πλευρᾶς¹. Αἱ βενετικαὶ ἀρχαὶ ἔπραξαν ἀκριβῶς τὸ ἀντίστροφον: εἰς μὲν τὰ καταθέσεις τῶν μαρτύρων τῆς ὑπερασπίσεως οὐδεμίαν ἔδωκαν πίστιν, ἐδέχθησαν δὲ ὡς ἀληθῆ τὰ ὑπὸ μόνων τῶν ὡς ἄνω πρωταγωνιστῶν τοῦ ἐπεισοδίου (οὐδὲ κἂν ὑπὸ πάντων τῶν μαρτύρων κατηγορίας) κατατεθέντα, ὅτι ὁ Λάσκαρης ἐξύβρισε τὴν διορίσανσαν τὸν Σάβιον ὡς πρωτοψάλτην βενετικὴν ἐξουσίαν καὶ ὅτι ἐπεκαλέσθη τὸν Πατριάρχην, λέγων ὅτι εἶχε λάβει παρὰ τούτου τὴν ἄδειαν νὰ ψάλλῃ πανταχοῦ. Ἠρμήνευσαν ἐπίσης τοὺς ὑπὸ τοῦ Λάσκαρη χαρακτηρισμοὺς τοῦ πρωτοψάλτου ὡς ἀδίκου καὶ πλάνου ὡς ὑπαινισσομένους τὰς μετὰ τῶν Λατίνων σχέσεις τούτου (« *quia ipse protopsalti tenet jura latinorum* »). Στηριχθεὶς δὲ εἰς τὰς μαρτυρίας ταύτας ὁ Δούκας τῆς Κρήτης Ἰάκωβος Gussoni μετὰ τοῦ Συμβουλίου του, ἐξέδωκε τὴν καταδικαστικὴν κατὰ τοῦ Λάσκαρη ἀπόφασιν, δι' ἧς ὑπεχρεοῦτο οὗτος, ὅπως ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν ἐγκαταλείψῃ τὴν Κρήτην καὶ μὴ ἐπανέλθῃ ποτὲ εἰς αὐτήν, ἐπὶ ἀπειλῇ ἐνιαυσίου φυλακίσεως καὶ νέας ἀπελάσεως. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Λάσκαρη ἐθριάμβευσαν, χρησιμοποιήσαντες δεδοκιμασμένην μέθοδον, τὴν ἐπὶ ὑπόνομενικῇ κατὰ τῶν Βενετῶν δράσει καταγγελίαν, μέθοδον, ἣτις εἶχεν ἤδη πρὸ δύο δεκαετηρίδων ἐφαρμοσθῇ καὶ διὰ τὴν ἀπέλασιν ἐτέρου ἐκ Βυζαντίου πολὺ ἐπιφανεστέρου ἐκπροσώπου καὶ προμάχου τῆς ὀρθοδοξίας ἐν Κρήτῃ, τοῦ Ἰωσήφ Βρυεννίου¹. Ἡ τοιαύτη ἐπιτυχία των δεικνύει μέχρι τίνος βαθμοῦ ἦσαν οὗτοι πεπεισμένοι περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Βενετῶν σταθερῶς ἀκολουθουμένης πολιτικῆς κατὰ πάσης ἀναμείξεως τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὰς ἑλληνικὰς αὐτῶν κτήσεις.

Α

Ἀνακρίσεις ἐπὶ τῆς διενέξεως μεταξὺ τοῦ πρωτοψάλτου Χάνδακος Ἑμμανουὴλ Σαβίου καὶ τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ψάλτου Ἰωάννου Λάσκαρη. Ἀπόφαισις τοῦ Δοῦκα τῆς Κρήτης περὶ ἀπελάσεως τοῦ Λάσκαρη ἐκ Κρήτης δι' ἐξύβρισιν τοῦ Σαβίου καὶ τῆς βενετικῆς ἐξουσίας
Ὀκτώβριος 1418

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 30: Memoriali antichi*, τετράδ. 53 (olim 43b), 1417 - 1419, φ. 139v - 145r).

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

1

Μαρτυρικὴ κατάθεσις Ἑμμανουὴλ Σαβίου, πρωτοψάλτου Χάνδακος, ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1418.

Ἐπὶ τῆς μηνύσεως τοῦ πρωτοψάλτου [Χάνδακος] Ἑμμανουὴλ Σαβίου κατὰ τοῦ Ἰωάννου Λάσκαρη, ὁ μηνυτὴς κατέθεσε τὰ ἑξῆς: Τῇ 6 Ὀκτωβρίου, ἐν τῷ ναῷ τῆς Βηθλεὲμ, τελουμένης κηδείας [γράφει: μνημοσύνου], ὁ ὡς ἄνω Ἰωάννης ἦλθεν ἀπρόσκλητος μετὰ δύο συντρόφων του καὶ ἔλαβε θέσιν ἐν τῷ χορῷ παραπλεύρως τοῦ πρωτοψάλτου, μετὰ πολλῆς ὑπεροψίας. Μόλις ἤρχισεν ἡ ἀκολουθία, ὑψήρπασεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ πρωτοψάλτου τὸ πρῶτον ἀντίφωνον, εἶτα δὲ καὶ τὸ δευτέρον καὶ τὸ τρίτον. Ἐπειδὴ ἐπετιμήθη διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἱερέως Κώστα Φιλίππου, τοῦ λεγομένου Σκουλούδη, ὅστις ἀγανακτήσας ἐξεδύθη τὰ ἄμφιά του καὶ ἀπεχώρησεν, ὁ Ἰωάννης καθύβρισε τὸν πρωτοψάλτην ὡς κύνα ἀφωρισμένον, ἀλιτῆριον, ἀσεβῆ, ὑπηρέτην τῆς ἐξουσίας κλπ. καὶ ἠπέλιπεν ὅτι θὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ζωὴν.

Ὡς μάρτυρες προστάθησαν ὑπὸ τοῦ μηνυτοῦ οἱ ἑξῆς παρευρεθέντες: Βενιαμὴν [Σκολάρος], πνευματικὸς Νικόλαος Θεολογίτης, ἱερεὺς Μάξιμος [Σκολάρος], ἱερεὺς (ἀδελφός του) Ἰωάννης Κατσαδούρης, ἱερεὺς Κώστας Φιλίππος [ὁ Σκουλούδης], ἱερεὺς Γεώργιος Καπέλλας, ἱερεὺς Νικόλαος Μποζάκης, ἱερεὺς Μιχαέλος Χαλασμένος

2

Κατάθεσις Βενιαμὴν Σκολάρον, ἱερέως καὶ πνευματικοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Βηθλεὲμ, ἀπὸ 10 Ὀκτωβρίου

Τὴν παρελθούσαν Τετάρτην [γράφει: Πέμπτην, πρὸβλ. ἔγγρα. 5, 6, 7, 8], πρὸς τέλει μνημοσύνου ἐν τῷ ναῷ τῆς Βηθλεὲμ, ὁ μάρτυς προσεκάλεσε τὸν πρωτοψάλτην [Ἑμμανουὴλ Σάβιον], τὸν πρωτοπαπᾶν [Ἰωάννην Συμεωνάκη] καὶ τὸν Ἰωάννην Λάσκαρη ὡς ψάλτην, ὡς καὶ ἄλλους ἱερεῖς (20 ἐν ὄλῳ), κατ' ἐντολὴν τῶν συγγενῶν τοῦ θανόντος. Ὁ Λάσκαρης ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὸ «ἀλληλούϊα», προλαμβάνων τὸν πρωτοψάλτην, ἐπανέλαβε δὲ τὸ αὐτὸ καὶ ἐκ δευτέρου. Τότε οἱ ἱερεῖς Νικόλαος Θεολογίτης, Κώστας Φιλίππος [ὁ Σκουλούδης] καὶ Ἰωάννης Κατσαδούρης, ἀφοῦ ἐπετίμησαν αὐτόν, ἐξεδύθησαν τὰ ἄμφιά των καὶ ἀπεχώρησαν τοῦ χοροῦ, διαμαρτυρόμενοι διὰ τὴν ἀταξίαν, τελικῶς δμως ἐπανῆλθον. Ὁ Λάσκαρης, ὅτε ἐπετιμήθη ἐκ δευτέρου, ἐπετίθη διὰ λόγων κατὰ τοῦ πρωτοψάλτου, εἰς δὲν ἀπέδωκε τὴν συμπεριφορὰν ταύτην τῶν ἱερέων καὶ δὲν ἐχαράκτήρισεν ὡς ἀσεβῆ καὶ ἀλιτῆριον.

3

Κατάθεσις μοναχοῦ Μαξίμου Σκολάρον [ἀδελφοῦ τοῦ προηγουμένου μάρτυρος]

Κατὰ τὸ ἐν Βηθλεὲμ μνημόσυνον ὁ εἰρημένος Ἰωάννης [Λάσκαρης] ἤρχισε νὰ ψάλλῃ καὶ περὶ τὸ μέσον τῆς ψαλμωδίας του ὁ ἱερεὺς Σκουλούδης [= ὁ Κώστας Φιλίππος] ἐξεδύθη τὰ ἄμφια καὶ ἀπεχώρησε τοῦ χοροῦ. Ὅτε ὁ Ἰωάννης ἐτελείωσε τὴν ψαλμωδίαν, ὁ ἱερεὺς Νικόλαος Θεολογίτης, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ πρωτοψάλτου νὰ ψάλλῃ, ἀπήντησεν εἰς τοῦτόν ὅτι δὲν τὸν θεωρεῖ πρωτοψάλτην, ἀφοῦ ὡς πρωτοψάλτης ἐμφανίζεται ὁ Λάσκαρης. Τότε ὁ τελευταῖος εἶπεν ὅτι καὶ αὐτὸς ἔχει λάβει παρὰ τῆς βενετικῆς ἐξουσίας τὴν ἄδειαν νὰ ψάλλῃ καὶ ὅτι γνωρίζει νὰ ψάλλῃ; ἐνῶ ὁ πρωτοψάλτης δὲν γνωρίζει καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀφωρισμένος, ὥστε νὰ δικαιολογῆται ἡ ἀποχώρησις τῶν ἱερέων καθ' ἣν ὥραν ψάλλει. Ὁ μάρτυς τότε ἀπεχώρησε. Βραδύτερον ἤκουσε παρ' ἄλλων ὅτι ὁ Λάσκαρης εἶπεν εἰς τὸν πρωτοψάλτην: «Ἀλιτῆριε, ἄφες με νὰ ζήσω!».

Κατάθεσις Μιχαλέτου Σκύλου, κατοίκου τοῦ Βούργου Χάνδακος

Τὴν παρελθοῦσαν Τετάρτην ἢ Πέμπτην ὁ μάρτυς μετέβη εἰς Βηθλεὲμ δι' ὑπηρεσίαν καὶ παρέυρέθη κατὰ τύχην εἰς τὸ μνημόσυνον. Ἦκουσε τὸν ὡς ἄνω Ἰωάννην [Λάσκαρην] ψάλλοντα. Ὅτε οὗτος ἐτελείωσε καὶ ὁ πρωτοψάλτης ἐκάλεσε τὸν ἱερέα Νικόλαον Θεολογίτην νὰ ψάλλῃ, ὁ τελευταῖος ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν εἶναι πρωτοψάλτης, ἀφοῦ ὁ Λάσκαρς ἔχει τὸ πρόσταγμα. Τότε ὁ Λάσκαρς εἶπεν ὅτι, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ ψάλλῃ, διατὶ νὰ μὴ ψάλλῃ; δὲν δικαιούται νὰ ζήσῃ καὶ αὐτός; βεβαίως δὲν εἶναι ἀφωρισμένος· ὁ πρωτοψάλτης δὲν γνωρίζει γράμματα, οὐδὲ νὰ ψάλλῃ ἐντέλως, ὡς αὐτός· μόνον τὸν πρωτοπαπᾶν [= Ἰω. Συμεωνάκην] ἀναγνωρίζει ὡς διδάσκαλόν του καὶ ἄξιον νὰ εἶναι Πατριάρχης. Ὁ μάρτυς ἠρνήθη ὅτι ὁ Λάσκαρς ἐξύβρισε τὴν πρωτοψάλτην ὡς ἀλιτήριον καὶ ἀσεβῆ καὶ οὐκ ἠμέλησε νὰ τὸν θινατώσῃ. Προσέθηκεν ὅτι τὰ πράγματα παρῶξυναν οἱ ἱερεῖς Θεολογίτης, Κατσαδούρης, Σκουλούδης καὶ Καπέλλας καὶ ὅτι αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ ὑπαίτιοι τῆς συγχύσεως· ἂν εἶχον σιωπήσει, οὔτε ὁ Λάσκαρς θὰ ἐκινεῖτο εἰς λόγους, οὔτε σκάνδαλον θὰ ἐπηκολούθει.

Κατάθεσις ἱερέως Ἰωάννου Κατσαδούρη, κατοίκου τοῦ Βούργου Χάνδακος

Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην, ὅτε ἐτελεῖτο μνημόσυνον ἐν Βηθλεὲμ καὶ παρίσταντο περὶ τοὺς 20 ἱερεῖς, ἐν οἷς ὁ πρωτοπαπᾶς καὶ ὁ πρωτοψάλτης, καθὼς καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρς, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ τὴν ψαλμωδίαν ὁ πρωτοψάλτης καὶ αὐτὸς νὰ διατάσῃ ἕκαστον τῶν ἱερέων νὰ ψάλλῃ, ὁ Λάσκαρς ὑψήρπασεν ἐκ τοῦ στόματος τούτου τὴν πρώτην ψαλμωδίαν καὶ ἐν συνεχείᾳ καὶ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην. Βλέποντες ταῦτα οἱ ἱερεῖς Κώστας Φιλίππος [= ὁ Σκουλούδης] καὶ Νικόλαος Θεολογίτης, ἐξεδύθησαν τὰ ἄμφια καὶ ἀπεχώρησαν τοῦ χοροῦ. Ὁ Θεολογίτης ἐπανῆλθεν, ἀλλ' εἶπεν ὅτι ἤθελε νὰ μάθῃ τίς ἐκ τῶν δύο εἶναι ὁ πρωτοψάλτης. Τότε ὁ Λάσκαρς εἶπεν ὅτι ταῦτα πάντα ἐσκευωρήθησαν ὑπὸ τοῦ ἀλιτηρίου καὶ ἀσεβοῦς τούτου (τοῦ πρωτοψάλτου), οὗτινος θ' ἀφαιρέσῃ τὴν ζωὴν καὶ ὅστις δὲν γνωρίζει νὰ ψάλλῃ, εἶναι δημόσιος ὑπηρέτης, ἦτο δὲ καλαθοπλέκτης μέχρι τῆς χθὲς, ἐξεφράσθη ὑβριστικῶς καὶ δι' ἐκεῖνον ὅστις ἀνήγαγεν αὐτὸν εἰς πρωτοψάλτην καὶ εἶπε περὶ ἑαυτοῦ ὅτι ἔχει παρὰ τοῦ Πατριάρχου [Κωνσταντινουπόλεως] ἀδειαν νὰ ψάλλῃ πανταχοῦ.

Κατάθεσις ἱερέως Γεωργίου Καπέλλα, κατοίκου τοῦ Βούργου Χάνδακος

Τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην ὁ μάρτυς προσεκλήθη εἰς Βηθλεὲμ, ἵνα λάβῃ μέρος εἰς μνημόσυνον. Ἐπειδὴ κατ' ἔθος ὅλοι αἱ ἀρχαὶ τῶν ψαλμωδιῶν ἀνήκουν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πρωτοψάλτου, οὗτος ἤρχεισε ψάλλων, ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Λάσκαρς ὑψήρπασε τὴν ψαλμωδίαν, ὁμοίως δ' ἔπραξε καὶ εἰς τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην ψαλμωδίαν. Οἱ ἱερεῖς Κώστας Φιλίππος [= ὁ Σκουλούδης] καὶ Θεολογίτης, πρὸ τοιαύτης καταστάσεως, ἐξέβαλον τὰ ἄμφια καὶ ἐξῆλθον τοῦ χοροῦ, λέγοντες εἰς τὸν πρωτοψάλτην ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ πρωτοψάλτης, ἀφοῦ ὁ Λάσκαρς ψάλλει πρὸ αὐτοῦ καὶ ἄνευ τῆς ἀδείας του. Τότε ὁ Λάσκαρς εἶπεν ὅτι ὁ πρωτοψάλτης δὲν γνωρίζει νὰ ψάλλῃ, εἶναι καλαθοπλέκτης, ἀσεβὴς καὶ ἀλιτήριος, ἐξύβρισε τὴν διορίσαν αὐτὸν ἀρχὴν καὶ εἶπε περὶ ἑαυτοῦ ὅτι διωρίσθη ψάλτης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ ὅτι μόνον τὸν πρωτοπαπᾶν σέβεται ὡς καλὸν κληρικόν· ὁ πρωτοψάλτης ἐπιδιώκει νὰ ἐξορίσῃ αὐτὸν τῆς νήσου, ἀλλὰ τοιουτοτρόπως θὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ζωὴν. Ὁ πρωτοψάλτης οὐδὲν ἀπήντησε καὶ ὁ Λάσκαρς ἐξηκολούθησεν ὑβρίζων.

Ὁ πνευματικὸς τῆς Βηθλεὲμ τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην προσεκάλεσε τὸν μάρτυρα εἰς μνημόσυνον. Ἀρξαμένης τῆς ἀκολουθίας, ὅτε ὁ πρωτοψάλτης ὤφειλε ν' ἀρχίσῃ ψάλλον, ὁ Ἰωάννης Λάσκαρης προέτρεξεν αὐτοῦ καὶ ἔψαλε τὴν πρώτην ψαλμωδίαν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν δευτέραν, τὴν τρίτην καὶ τὴν τετάρτην. Οἱ ἱερεῖς ἠγανάκτησαν, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Λάσκαρης ἀντεποιεῖτο τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρωτοψάλτου καί, ἀποβαλόντες τὰ ἄμφια, ἐξῆλθον τοῦ χοροῦ. Ἠρώτησαν τὸν Λάσκαρην τίς ἐκ τῶν δύο εἶναι ὁ πρωτοψάλτης καὶ οὗτος ἀπεκρίθη ὅτι ὁ πρωτοψάλτης δὲν γνωρίζει νὰ ψάλλῃ, εἶναι ἀσεβής, ἀλιτῆριος κλπ. Ὁ πρωτοψάλτης ἠρώτησεν αὐτόν, διατί τὸν ὑβρίζει οὕτω καὶ ὁ Λάσκαρης ἀπεκρίθη ὅτι πράττει τοῦτο, διότι αὐτὸς παρεκίνησε τοὺς ἱερεῖς ν' ἀποχωρήσουν. Οἱ ἱερεῖς ὁμῶς ἐβεβαίωσαν ὅτι οὐδὲν εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὁ πρωτοψάλτης, ἀλλ' ὅτι ἐνήργησαν οὕτως ἐξ ὀφειλομένου πρὸς τοῦτον σεβασμοῦ, διὰν εἶδον ὅτι προσεβάλλετο ὑπὸ τοῦ Λάσκαρη.

Ὁ μάρτυς προσεκλήθη τὴν παρελθοῦσαν Πέμπτην εἰς Βηθλεὲμ διὰ μνημόσυνον. Ἐκεῖ ἦτο καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρης, ἀγνωστον ἂν προσκληθεῖς ἢ μή. Οὗτος, ὅτε ἤρχισε ψάλλον ὁ πρωτοψάλτης, παρενεβλήθη καὶ ἔψαλεν αὐτὸς τὴν πρώτην ψαλμωδίαν, ὁμοίως καὶ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην (τὴν τετάρτην ἔψαλε κανονικῶς, καθ' ἣν εἶχεν ἄδειαν παρὰ τῆς βενετικῆς ἐξουσίας νὰ ψάλλῃ εἰς μνημόσυνα). Βλέπόντες ταῦτα ὁ μάρτυς καὶ ὁ ἱερεὺς Κώστας Φιλίππος [= ὁ Σκουλούδης] ἐξεδύθησαν τὰ ἄμφια καὶ ἐξῆλθον τοῦ χοροῦ. Ὁ πρωτοψάλτης παρώτρυνε τὸν μάρτυρα νὰ ψάλλῃ, ἀλλ' οὗτος ἀπήντησεν ὅτι, κατὰ τὰ φαινόμενα, δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ πρωτοψάλτης, ἀλλ' ὁ Λάσκαρης. Τότε ὁ τελευταῖος εἶπεν εἰς τὸν πρωτοψάλτην ὅτι εἶναι ἀσεβής, καλαθοπλέκτης, δημόσιος ὑπηρέτης, ἀλιτῆριος, καὶ ὅτι θὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ζωὴν· προσέθηκεν ὅτι αὐτὸς ἔχει ἄδειαν νὰ ψάλλῃ παρὰ τοῦ Πατριάρχου, ὁ πρωτοψάλτης ὁμῶς παρὰ τίνος; Ὁ πρωτοψάλτης οὐδένα λόγον ἐξεστόμισε.

Ὁ μηνυθεὶς ἀναφέρει ὅτι, μολονότι κέκτηται συγγενεῖς καὶ περιουσίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁμῶς, ἐλκυσθεὶς ὑπὸ τῆς φημιζομένης δικαιοσύνης τοῦ βενετικοῦ κράτους, κατέλιπε πάντα ταῦτα καὶ ἦλθεν εἰς Κρήτην, πρὸ ἐπταετίας περίπου καὶ ἴδρυσεν σχολήν, ἔνθα ἐδίδασκε τοὺς νέους τὴν ψαλτικὴν, ἔζη δὲ ὑποδειγματικῶς. Ὁσάκις προσεκαλεῖτο, ἔψαλλεν εἰς τὰς κηδεῖας, ἡσυχῶς πάντοτε. Ἐξ αἰτίας σκανδάλου ἐπισυμβάντος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρωτοψάλτου, οὗτος τὸν κατήγγειλεν εἰς τὴν βενετικὴν διοίκησιν, αὕτη δὲ καθώρισε δι' ἀποφάσεως ὅτι ἡδύνατο νὰ ψάλλῃ, ὁσάκις προσεκαλεῖτο. Μίαν Πέμπτην λοιπὸν τοῦ τρέχοντος μηνός, καθ' ἣν ὥραν ἐδίδασκεν ἐν τῇ σχολῇ του, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ τῆς Βηθλεὲμ, διὰ τίνος ὑποτακτικοῦ τούτου, νὰ ἔλθῃ πάραυτα νὰ ψάλλῃ εἰς μνημόσυνον. Μετέβη ἀμέσως καὶ εὔρεν ἐκεῖ τὸν πρωτοπαπᾶν, τὸν πρωτοψάλτην καὶ πολλοὺς ἱερεῖς. Ἀρξαμένης τῆς ἀκολουθίας, ἤρχισε νὰ ψάλλῃ ψαλμωδίαν τινά, πρὶν ὁμῶς συμπληρώσῃ ταύτην, οἱ ἱερεῖς Θεολογίτης, Σκουλούδης [= Κώστας Φιλίππος] καὶ Κατσαδοῦρης ἀπέβαλον τὰ ἄμφια καὶ ἐξῆλθον τοῦ χοροῦ. Ὑπέθεσαν ὅτι εἶχον νὰ μεταβοῦν εἰς ἄλλα μνημόσυνα. Ὅταν ἐτελείωσε τὴν ψαλμωδίαν, ὁ πρωτοψάλτης διέταξε τὸν Νικόλαον Θεολογίτην νὰ ψάλλῃ, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ὁ Λάσκαρης ἀντεποιήθη τὴν ἐξουσίαν του. Τότε ὁ Λάσκαρης ἀντελήφθη ὅτι ἐξ αἰτίας του οἱ ἱερεῖς ἀπέβαλον τὰ ἄμφια καὶ ἠρώτησεν αὐτοὺς τί κακὸν ποιεῖ εἶναι κύων; εἶναι τοῦρκος; δὲν εἶναι χριστιανός; Ὅταν ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἀντεποιήθη τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρωτοψάλτου, ἀπεκρίθη ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ψάλλει τῇ ἀδείᾳ τῆς βενετικῆς ἀρχῆς. Εἰς δὲ τὸν πρωτοψάλτην εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἐσκευάσθησε πάντα ταῦτα καὶ θὰ τὸν κρίνῃ ὁ Θεός, προσέθηκε δὲ ὅτι ὁ ἐκεῖ παρὼν πρωτοπαπᾶς, ὁ καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, οὐδὲν εἶπεν, ὁ πρωτοψάλτης ὁμῶς τὸν καταδιώκει συνεχῶς καί, ἂν ἀποχωρήσῃ τῆς νήσου, θὰ ἀποχωρήσῃ ἐξ αἰτίας του. Οἱ ἄνω τρεῖς ἱερεῖς ἤρχισαν τότε ὑβρίζοντες αὐτόν, οὗτοι δ' ὑπῆρξαν καὶ ἡ αἰτία τοῦ σκανδάλου. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν πρόειπε νὰ γίνουιν δεκτοὶ ὡς μάρτυρες, ὡς οὐδ' ὁ ἱερεὺς Γεώργιος Καπέλλας, ἔχων φιλονεικίῃ μετ' αὐτοῦ. Ὁ Λάσκαρης ἠρνήθη ὅτι ἐξεστόμισε ὕβριν ἢ ἀπειλὴν τινὰ κατὰ τοῦ πρωτοψάλτου καὶ προέτεινεν ὅπως ἐξετασθοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ ἀκόλουθοι μάρτυρες:

Μιχαλέτος Σκύλος, Ἰωάννης Σκουλούδης, Δημήτριος Κολυβάς, Ἀγγελος Σεβαστὸς καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ πνευματικὸς τῆς νησιῶδος Παξιμάδι.

Κατάθεσις Ἰωάννου Σκουλούδη,
κατοίκου Βούργου Χάνδακος, ἀπὸ 21 Ὀκτωβρίου

Ἡ παπαδιὰ Καθαρούδαινα, ἐπιθυμοῦσα νὰ τελέσῃ μνημόσυνον τοῦ υἱοῦ της ἐν Βηθλεέμ, παρεκάλεσε τὸν μάρτυρα νὰ μεταβῇ ἐκεῖ καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν πληρωμὴν τῶν ἱερῶν. Ὁ πρωτοψάλτης ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὸ « ἁλληλούϊα » καὶ ὁ μάρτυς τότε, καθ' ὃ εἶχε δικαίωμα ὡς τελῶν τὸ μνημόσυνον, διέταξε τὸν Λάσκαρην νὰ ψάλλῃ καὶ αὐτός. Ὁ Λάσκαρης ἤρχισε ψάλλον τὸ « ἁλληλούϊα » εἰς ἄλλον τόνον, ἐντέχνως, καὶ ὁ πρωτοψάλτης, ἐπειδὴ ἔψαλλεν ἀδεξίως, εἰήγησεν. Ὁ πρωτοπαπᾶς ἀντήλλαξε βλέμμα μετὰ τοῦ πρωτοψάλτου, ἀλλ' οὐδὲν εἶπον. Ὁ ἱερεὺς ὅμως Κώστας Σκουλούδης [= ὁ Φιλίππος], θεῖος τοῦ μάρτυρος, ἐξεδύθη τὰ ἄμφια καὶ ἐξῆλθε τοῦ χοροῦ, ἀλλὰ κατόπιν τῶν ἐπιτιμήσεων τοῦ μάρτυρος, ἐπανῆλθε. Τότε ὅμως ἐξεδύθη ἐπίσης τὰ ἄμφια καὶ ἀπεχώρησεν ὁ ἱερεὺς Νικόλαος Θεολογίτης, λέγων ὅτι, καθὼς βλέπει, πρωτοψάλτης εἶναι ὁ Λάσκαρης. Τοῦτο προσέκαλεσε τὰς ἐντόνους διαμαρτυρίας τοῦ τελευταίου, ὅστις εἰς μὲν τὸν Θεολογίτην εἶπεν ὅτι, ὅταν ψάλλῃ οὗτος, οὐδεὶς ἀποχωρεῖ, μολοντί τι διατηρεῖ σὺν εισάκτους, εἰς δὲ τὸν πρωτοψάλτην ὅτι αὐτὸς ἐσκηνοθέτησε τὸ ἐπεισόδιον, ὅτι εἶναι ἀλιτῆριος καὶ ὅτι καταδιώκει τὸν Λάσκαρην, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ἐξορίαν του κλπ. Ὁ μάρτυς, ἀφοῦ ἐπλήρωσε πάντας, ἤκουσε τοὺς ἱερεῖς Κατσαδούρη, Σκουλούδην, Καπέλλαν καὶ Θεολογίτην λέγοντας εἰς τὸν πρωτοψάλτην ὅτι ἦσαν ἐτοιμοὶ καὶ νὰ χειροδικήσουν κατὰ τοῦ Λάσκαρη, ὁμολόγησαν δ' οὗτοι εἰς αὐτὸν τὸν μάρτυρα ὅτι διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ σκανδάλου τούτου ἐπιδιώκουν ὅπως ἡ βενετικὴ ἐξουσία ἐξορίσῃ ἢ τὸν πρωτοψάλτην ἢ τὸν ὄνον τοῦτον (τὸν Λάσκαρην).

Κατάθεσις Ἀγγέλου Σεβαστοῦ,
κατοίκου Βούργου Χάνδακος, ἀπὸ 22 Ὀκτωβρίου

Ὁ μάρτυς, τελευτήσας ὑπὸ τῆς παπαδιᾶς Καθαρούδαινας μνημοσύνου τοῦ υἱοῦ της ἐν Βηθλεέμ, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ θεοῦ του, τοῦ πνευματικοῦ Βενιαμὴν [Σκολάρη], καὶ προσέκαλεσε τὸν πρωτοψάλτην, τὸν πρωτοπαπᾶν καὶ τὸν Λάσκαρην. Ὁ Ἰωάννης Σκουλούδης προσέκαλεσεν ἐπίσης, ἐξ ὀνόματος τῆς ὡς ἄνω παπαδιᾶς, τοὺς λοιποὺς ἱερεῖς καὶ τὸν Λάσκαρην. Ὁ πρωτοψάλτης ἤρχισε ψάλλον τὸ « ἁλληλούϊα » καὶ τότε ὁ Ἰωάννης Σκουλούδης διέταξε τὸν Λάσκαρην, διστάζοντα πρὸ τοῦ πρωτοψάλτου, νὰ ψάλλῃ. Ὁ Λάσκαρης ἔψαλε τὸ « ἁλληλούϊα » εἰς ἄλλον τόνον καὶ ὁ πρωτοψάλτης εἰήγησεν. Ὁ πρωτοπαπᾶς καὶ ὁ πρωτοψάλτης ἠγανάκτησαν, ἀλλ' οὐδὲν εἶπον, οἱ λοιποὶ ἱερεῖς ἤρχισαν τοὺς ψιθύρους. Ἀκολουθῶνς ὁ ἱερεὺς Σκουλούδης [= Κώστας Φιλίππος], ἐκδυθεὶς τὰ ἄμφιά του, ἐξῆλθε τοῦ χοροῦ ὑβρίζων τὸν Λάσκαρην. Ὁ Ἰωάννης Σκουλούδης (ἀνεψιὸς τοῦ ἱερέως), ἐπεμβάς, ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἐπανεέλθῃ. Μετ' ὀλίγον, ψάλλοντος τοῦ Λάσκαρη, ἀπεχώρησεν ὁ ἱερεὺς Νικόλαος Θεολογίτης, δηλώσας ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ψάλλῃ, ἐφ' ὅσον τὸ πρόσταγμα ἔχει ἄλλος ἀντὶ τοῦ πρωτοψάλτου, ὁ Ἰω. Σκουλούδης ὅμως ἀπήντησεν ὅτι αὐτὸς προσέκαλεσε τὸν Θεολογίτην ὡς ἱερέα καὶ τὸν Λάσκαρην ὡς ψάλτην καὶ, ἀφοῦ αὐτὸς πληρῶναι, ἡ ἀκολουθία δέον νὰ τελεσθῇ ὡς αὐτὸς ἐπιθυμεῖ. Συγχρόνως διεμαρτυρήθη καὶ ὁ Λάσκαρης, διότι καταδιώκεται, ἐνῶ ἔχει ἄδειαν νὰ ψάλλῃ. Ἀλλ' οἱ ἱερεῖς Κατσαδούρης, Σκουλούδης, Θεολογίτης καὶ Καπέλλας ἤρχισαν ὑβρίζοντες αὐτόν. Τότε ὁ Λάσκαρης, στραφείς πρὸς τὸν πρωτοψάλτην, ἀπεκάλεσεν αὐτὸν ἀλιτῆριον καὶ κατήγγειλε δημοσίᾳ ὅτι ἐξ αἰτίας τούτου θὰ ἀναγκασθῇ νὰ φύγῃ ἐκ τῆς νήσου. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀκολουθίας, ὁ Σκουλούδης ἐπλήρωσε πάντας καὶ ἀπεχώρησεν. Ὁ μάρτυς ὅμως ἤκουσε παρὰ τοῦ παρόντος Δημητρίου Κολυβά ὅτι οἱ ἱερεῖς, ἐρχόμενοι εἰς τὸν ναόν, εἶχον συναποφασίσει καθ' ὁδόν, ἐὰν ἦθελε παραστῇ ὁ Λάσκαρης, νὰ ἐκδυθοῦν τὰ ἄμφια καὶ ν' ἀποχωρήσουν καθ' ὃν χρόνον θὰ ἔψαλλε.

Ὁ μάρτυς εὐρίσκετο ἐν Βηθλεέμ, ἔνθα ἱερουργεῖ ὁ πνευματικὸς Βενιαμὴν Σκολάρης, ὅτε ἐτελεῖτο τὸ μνημόσυνον τοῦ Μιχαλέτου Ζαχαρία. Προσῆλθον δ' πρωτοπαπᾶς, ὁ πρωτοψάλτης καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρης, ψάλτης. Ὅτε ὁ Λάσκαρης ἔψαλλε τὴν ψαλμωδίαν, ἣν ὥφειλε νὰ ψάλλῃ, ὁ ἱερεὺς Κώστας Σκουλούδης [= Φιλίππος] ἐξῆλθε τοῦ χοροῦ. Ἐπίσης οἱ ἱερεῖς Νικόλαος Θεολογίτης, Κατσαδούρης καὶ Juda (=;) δὲν ἤθελον νὰ συνεχίσουν τὴν ἀκολουθίαν καὶ κατεφέροντο κατὰ τοῦ Λάσκαρη. Τότε οὗτος εἶπεν εἰς τὸν πρωτοψάλτην ὅτι διακηρύττει ἀδικίαν νὰ τὸν ἀποστερῇ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου τῆς οἰκογενείας του, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ βενετικὴ ἀρχὴ τοῦ ἔχει ἐπιτρέψει νὰ ψάλλῃ ὅπου προσκαλεῖται καὶ γνωρίζει νὰ ψάλλῃ. Προσέθηκεν ὅτι τὸν πρωτοπαπᾶν τὸν σέβεται ὡς καλὸν κληρικὸν καὶ μέγαν διδάσκαλον (doctor), ὅτι εἰς τὸ παρελθὸν τὴν τέχνην τοῦ ἐξετίμων καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ [τοῦ Βυζαντίου] καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀκόμη καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ τυγχάνῃ ἐνταῦθα τοιαύτης μεταχειρίσεως.

Ὁ πρωτοψάλτης τῶν Ἑλλήνων Ἐμμανουὴλ Σάβιος κατήγγειλεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης ὅτι ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐλθὼν Ἰωάννης Λάσκαρης πολλάκις ὕβριζει αὐτὸν, τὸν πρωτοπαπᾶν καὶ τοὺς ἱερεῖς κατὰ τὰς τελούμενας κηδεῖας, τὰ μνημόσυνα κλπ. καὶ γίνεται πρόξενος σκανδάλων παρὰ τῷ ἐκκλησιαζομένῳ λαῷ. Οὕτω καὶ τῇ 6ῃ τοῦ παρόντος μηνός, εἰς μνημόσυνον τελούμενον ἐν Βηθλεέμ, ἐδημιουργήθησαν σκάνδαλα ἐκ τῆς ὑπεροψίας τοῦ εἰρημένου Ἰωάννου, ὅστις, ἐπιδεικτικῶς ἱστάμενος παρὰ τὸν πρωτοψάλτην, προελάμβανεν αὐτὸν εἰς τὴν ψαλμωδίαν καὶ ἀντεποιεῖτο τὴν ἐξουσίαν του. Τὴν ὕβριν ταύτην μὴ ἀνεχόμενοι οἱ ἄλλοι ἱερεῖς, ἐξεδύθησαν τὰ ἄμφια καὶ ἀπεχώρησαν τῆς λειτουργίας. Τότε ὁ Λάσκαρης, δι' ὕβριστικῶν λόγων ἐπετέθη κατὰ τοῦ πρωτοψάλτου καὶ ἠπέλιπεν ὅτι θὰ τὸν φονεύσῃ, ἐπειδὴ τηρεῖ τὰ νόμιμα τῶν Λατίνων, εἶπε δὲ περὶ ἑαυτοῦ ὅτι διωρίσθη ψάλτης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ ἔχει παρ' αὐτοῦ ἄδειαν νὰ ψάλλῃ πανταχοῦ, ἔχαρτα κτήρισε τὸν πρωτοψάλτην ὡς ὑπηρέτην τῆς ἐξουσίας, καλαθοπλέκτην, ἀσεβῆ, ἀλιτήριον καὶ καθύβρισε τὸν διορίσαντα αὐτὸν ὡς πρωτοψάλτην, τοῦθ' ὅπερ στρέφεται κατὰ τῆς τιμῆς τοῦ βενετικοῦ κράτους. Αἱ ἀρχαὶ τῆς Κρήτης, ἀφοῦ ἤκουσαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη, διέταξαν τὴν ὑποβολὴν ἐγγράφως τῆς καταγγελίας τοῦ πρωτοψάλτου, τῆς ἀπολογίας τοῦ Λάσκαρη καὶ τὴν ἐξέτασιν μαρτύρων ἐκατέρωθεν. Τούτων γενομένων, ὁ Δούκας καὶ Στρατηγὸς Κρήτης Ἰάκωβος Gussoni καὶ οἱ Σύμβουλοί του, λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὰς ὕβρεις τοῦ Λάσκαρη, ὧν ἄλλαι μὲν στρέφονται κατὰ τοῦ πρωτοψάλτου καὶ ἄλλαι κατὰ τῆς τιμῆς τοῦ βενετικοῦ κράτους (ὡς ἡ ἐπίκλησις τοῦ Πατριάρχου καὶ ἡ δῆλωσις ὅτι ὑπὸ τούτου διωρίσθη ψάλτης καὶ ἡ ἐξύβρισις τοῦ καταστήσαντος πρωτοψάλτην τὸν Ἐμμανουὴλ) καὶ πρὸς κατάπαυσιν τῶν σκανδάλων κλπ., ἀπεφάσισαν τὴν διηνεκῇ ἐξορίαν τοῦ Ἰωάννου Λάσκαρη ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν· ἐὰν δέ ποτε οὗτος ἐπανέλθῃ εἰς τὴν νῆσον, θὰ φυλακίζεται ἐπὶ ἔτος καὶ θὰ ἐξορίζεται ἐκ νέου.